

Imre Anna

Nyelv, nyelvhasználat, identitás – nemzetiségi tanulók körében

Language, Language Use, and Identity – Among Ethnic Minority Students

According to the survey conducted in Hungarian schools, the chances for cultural survival greatly vary among students belonging to different ethnic minorities: Croatian and Serb children are most likely to preserve their native tongue, while Slovak children are the most disadvantaged group in this respect.

1999 őszén kérdőíves adatfelvételt végeztünk a kisebbségi önkormányzatok és oktatási intézmények körében. Az oktatási intézmények vizsgálata során kisebbségi és települési önkormányzati képviselőket, iskolaigazgatókat, pedagógusokat és általános, ill. középiskolai tanulókat kerestünk meg kérdőívvel, összesen 264 településen.¹ Jelen írásban csak a tanulók, közülük is csak 8. osztályos általános iskolai tanulók adatait elemezzük – együtt 2250 tanuló – elsősorban a nemzetiségi megmaradás esélyének szempontjából. Ennek megismerése érdekében elsősorban azt igyekeztünk megtudni, hogy milyen mértékben ismerik ma a nemzetiségi oktatásban részt vevő tanulók nemzetiségi nyelvüket, vállalják nemzetiségi identitásukat, s vélhetően milyen eséllyel tanulják, ill. tartják meg nyelvüket vagy sajátítják el, ill. tartják meg identitásukat hosszabb távon.

Vizsgálatunk mintája reprezentatív volt a kisebbségi lakossággal rendelkező települések szempontjából. Az elemzést már ezen a ponton nehezítette, hogy az egyes alminták – ezek az egyes településeken található nemzetiségi iskolák tanulóit tartalmazzák – keretében lekérdezett tanulók nem feltétlenül tartoztak mind adott nemzetiséghez, de a nemzetiségi származásuk sem feltétlenül vallották magukat minden esetben nemzetiségi csoporthoz tartozónak. A vizsgálat fő kérdéseinek megválaszolása érdekében az elemzésben elsősorban két szempontból igyekeztünk kérdezetteinket vizsgálni: a nemzetiségi nyelv és a nemzetiségi identitás szempontjából. A nemzetiségi nyelv mint anyanyelv, tulajdonképpen csak kevesek esetében volt alkalmazható: a kérdezettek csak 6,8%-ának nem magyar az anyanyelve, s csak 20%-uk (545 fő) vállalt valamiféle nemzetiségi identitást, ezek nagyobb része (60%-a) azonban magyarnak vallotta magát. Nem magyar, azaz nemzetiségi hovatartozást csak a kérdezettek 8,2%-a vállalt (*1. számú táblázat*). Ez a tendencia önmagában is jelzésértékű, az elemzés során azonban komoly módszertani nehézségeket is okoz: a kevés, nemzetiségi hovatartozást vállaló tanuló nehezíti a finomabb elemzések elvégzését, ill. egyes kérdések esetében óvatosságra int az adatok értelmezésénél. Ennélfogva a kis esetszámból adódó korlátok miatt, de a nemzetiségi hovatartozás elemzési nehézségei miatt is egyes kérdéseknél két lépésben igyekeztünk a válaszolókat körülhatárolni, s az alminták (az összes kérdezett tanuló) szerint való lekérdezését követően egyes kérdéseknél a magukat nemzetiségieknek vallókat elkülönítve is elemeztük a válaszokat. Ilyenformán a fontosabb kérdéseknél két körre: egy tágabb – a nemzetiségi oktatásban résztvevők – és egy szűkebb – a nemzetiségi származást vállalók – körre ki-

¹ Az általános iskolás tanulók közül két évfolyamot, az 5. és a 8. évfolyamos tanulókat is megkérdeztük.

terjedő csoport adatait elemeztük. (Az anyanyelv szempontjából egy még szűkebb csoport adatainak különálló elemzésétől el kellett tekintenünk a kis elemszám miatt.)

1. számú táblázat

A minta a 8. osztályos tanulók

	Nemzetiségi oktatásban résztvevők ²		Anyanyelv		Nemzetiségi hovatartozást vállalók ³		
	N	%	N	%	N	Kérdezettek %-a	Válaszolók %-a
Cigány ⁴	1176	47,6	50	2,0	18	0,7	3,5
Horvát	145	5,9	46	1,9	49	2,0	9,4
Német	698	28,2	10	0,4	83	3,4	16,0
Román	60	2,4	24	1,0	26	1,1	5,0
Szerb	79	3,2	11	0,4	13	0,5	2,5
Szlovák	314	12,7	7	0,3	11	0,4	2,1
Egyéb	–	–	19	0,8	3	0,1	0,6
Magyar	–	–	2305	93,2	316	12,8	60,8
Válaszhiány	–	–	–	–	1952	79,0	–
Együtt	2472	100,0	2472	100,0	2472	100,0	100,0

Az elemzést nagyobb témakörök mentén végeztük el, külön vizsgáltuk azokat a területeket, intézményeket, amelyeknek szerepe lehet a nemzetiségi nyelv és identitás megtartása szempontjából: a *családot*, az *iskolát*, a *vallást*, ill. külön a *tanulók véleményét* és hosszabb távú *terveiket*.

1. Család, nyelv, identitás

A család a nyelvelsajátítás és a szocializáció legfontosabb terepe, ennél fogva a nemzeti léte történő szocializációnak is ez a legfontosabb területe. A család vonatkozásában azt vizsgáltuk, hogyan alakul a *családszerkezet*, azaz hány generáció él együtt, hogy a

² A nemzetiségi oktatásban részt vevő tanulókra a rövidség kedvéért a nemzetiségi megjelöléssel fogunk a továbbiakban utalni, tudomásul véve azonban, hogy köztük számosan lehetnek nem nemzetiségi származású tanulók is.

³ A nemzetiségi hovatartozást vállalók alacsony esetszáma következtében az elemzésben csak jelzésértékűként ajánlatos kezelni, ezeket elsősorban ott közöljük, ahol a tendenciák érzékeltetése szempontjából ez indokoltnak látszott.

⁴ A cigány tanulók esetében az almintába került tanulók és a nemzetiségi hovatartozást vállaló tanulók száma közötti különbség még szembeszökőbb, írásunkban ezért elsősorban a nemzetiségi tanulók adatait elemezzük, itt a cigány tanulók vonatkozásában az adatokat csak érintőlegesen – s részletesen csak később – elemezzük.

szülők *nemzetiségi hovatartozása* hogyan alakul az egyes nemzetiségekhez tartozó tanulók esetében, s mi jellemzi a *családi nyelvhasználatot*. A tanulók esetében külön is megvizsgáltuk a nyelvhasználatot, ill. hogy milyen mértékben vállalják *nemzetiségi identitásukat*.

A kérdezettek körében a *családszerkezetet* tekintve a többgenerációs együttélés nem jellemző, a tanulók családjának csak egyötödében fordul elő, ennél gyakrabban a horvát és cigány alminta esetében, legritkábban a román tanulók esetében (2. számú táblázat).

2. számú táblázat

**A nagyszüleid együtt élnek veletek?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)**

	Cigány N = 1168	Horvát N = 145	Német N = 688	Rómán N = 58	Szerb N = 78	Szlovák N = 309	Együtt N = 2439
Igen	28,2	29,0	18,6	13,6	21,8	23,3	20,5
Nem	79,8	71,0	81,4	86,4	78,2	76,7	79,5
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

A tanulók származását tekintve a *szülők nemzetiségi hovatartozása* kiemelt jelentőségű. Kérdezetteink körében mind az apák, mind az anyák esetében körülbelül kétharmada a magyar, s egyharmada a nemzetiségi származásúak aránya. Mind az apákra, mind az anyákra jellemző, hogy közöttük a magyar származásúak aránya a legalacsonyabb – s a nemzetiségi származás a legmagasabb – a horvát és a román családokban, s a magyar a legmagasabb – és a nemzetiségi származás a legalacsonyabb – a cigány és a szlovák tanulók körében. (Más nemzetiség említése a magyar és a saját nemzetiségen kívül ritkán fordult elő.) (3. számú táblázat).

3. számú táblázat

**A szülők nemzetiségi hovatartozása
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)**

	Édesanya			Édesapa		
	Nemzetiségi ¹	Nemzetiségi ²	Magyar	Nemzetiségi ¹	Nemzetiségi ²	Magyar
Cigány N = 139	12,2	9,4	78,4	10,4	8,9	80,6
Horvát N = 42	76,2	–	23,8	71,4	7,2	21,4
Német N = 168	35,2	1,2	63,6	35,1	1,8	63,1
Rómán N = 28	71,4	3,6	25,0	74,1	3,7	22,2
Szerb N = 33	21,9	12,5	65,6	24,2	9,0	66,7
Szlovák N = 101	13,9	3,0	83,2	15,8	3,0	81,2
Átlag	29,3		66,6	29,1		65,9

Nemzetiség¹ = a besorolással egyező, saját nemzetiség

Nemzetiség² = a besorolással nem egyező, más nemzetiség

Mivel a kérdezett tanulók szülei számára, akik az '50-es és '70-es évek között születtek, nagy valószínűséggel a városiasodó, iparosodó, modernizálódó társadalomban, már nem lehetett feltétlenül természetes a nemzetiségi származás vállalása, a családi nemzetiségi nyelvhasználat fenntartása. Ennélfogva feltehetően már ezen időszakban szerepe lehetett a családi szocializáció mellett az iskolában. Ezért igyekeztünk megtudni azt is, hogy a kérdezett tanulók szülei jártak-e *nemzetiségi iskolába*. A nemzetiségi hovatartozást vállaló tanulók szüleinek fele járt, fele nem járt nemzetiségi iskolába. Az átlagnál nagyobb arányú a nemzetiségi iskolába járás a horvát és a román szülők esetében, az átlagnál alacsonyabb arányú a német, a szerb családok esetében (4. számú táblázat).

4. számú táblázat

**Édesanyád járt-e nemzetiségi iskolába?
(Nemzetiségi hovatartozást vállalók, %)**

	Cigány N = 105	Horvát N = 42	Német N = 152	Román N = 30	Szerb N = 30	Szlovák N = 101	Együtt N = 460
Nem járt	48,6	16,7	59,2	20,0	60,0	43,6	47,0
Járt	42,9	81,0	32,9	76,7	36,7	50,5	46,5
Egyéb	8,6	2,4	7,9	3,3	3,3	5,9	6,5
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

A *családban használt nyelv* is sokat elárulhat a nemzetiségi tanulók nyelvi szocializációs esélyeiről. A magyar nyelvet használják a nemzetiségi oktatásban részt vevő kérdezettek 83%-ának családjában, ez leginkább a cigány és a német családokra jellemző, legkevésbé a román és a horvát családokra (5. számú táblázat). A nemzetiségi hovatartozást vállalók között sem általános a nemzetiségi nyelv használata, 43%-uk nem beszél más nyelven otthon, csak magyarul. (A beszélt nyelv jellemzően a saját nemzetiség nyelve, egy-egy esetben fordult elő a szerb és a román tanulóknál a német nyelv használatának említése, s a szlovákoknál az egyéb nyelv.) (6. számú táblázat).

5. számú táblázat

**Beszéltek-e más nyelven a magyaron kívül?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)**

	Cigány N = 1159	Horvát N = 143	Német N = 692	Román N = 68	Szerb N = 78	Szlovák N = 313	Együtt N = 2446
Igen	11,1	50,3	13,9	46,7	26,6	20,4	16,8
Nem	88,9	49,7	86,1	53,3	73,4	79,6	83,2
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

**Beszéltek-e más nyelven a magyaron kívül?
(Nemzetiségi hovatartozást vállalók, %)**

	Cigány N = 18	Horvát N = 49	Német N = 83	Román N = 26	Szerb N = 13	Szlovák N = 11	Együtt N = 200
Igen	66,7	69,4	39,8	73,1	83,6	63,6	57,5
Nem	33,3	30,6	60,2	26,9	15,4	36,4	42,5
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

A családi nyelvhasználatban mindenekelőtt az anya által a gyerekekkel szemben használt nyelv tűnik fontosnak a nemzetiségi szocializáció szempontjából. A tanulók többségének édesanyja magyarul beszél gyermekeihez, csak töredéknyi a két nyelvet használók aránya, s elenyésző a nemzetiségi nyelveket használóké (7. számú táblázat). Nemzetiségi nyelven, ill. két nyelven a román és a horvát tanulókkal beszélnek az édesanyák, az egyéb nyelv is náluk fordul elő viszonylag nagyobb, 3% körüli arányban. A nemzetiségi hovatartozást vállaló gyerekek háromnegyedének az édesanyja szintén magyarul beszél a tanulóhoz, csak közel negyede az, aki két nyelven (8. számú táblázat).

7. számú táblázat

**Milyen nyelven beszél hozzád az édesanyád?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)**

	Cigány N = 1163	Horvát N = 145	Német N = 690	Román N = 68	Szerb N = 76	Szlovák N = 312	Együtt N = 2446
Magyarul	95,5	77,9	96,5	63,3	93,4	97,8	94,2
Egyéb nyelven	1,1	2,9	0,1	3,3	1,3	0,6	0,9
Mindkét nyelven	3,4	19,3	3,3	33,3	5,3	1,6	4,9
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

8. számú táblázat

**Milyen nyelven beszél hozzád az édesanyád?
(Nemzetiségi hovatartozást vállalók, %)**

	Cigány N = 18	Horvát N = 49	Német N = 82	Román N = 26	Szerb N = 13	Szlovák N = 11	Együtt N = 199
Magyarul	66,7	65,3	90,2	53,8	61,5	90,9	73,8
Egyéb nyelven	–	–	1,2	3,8	15,4	–	2,5
Mindkét nyelven	33,3	34,7	8,5	42,3	23,1	9,1	23,6
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

Érdekes a nyelvhasználatot *generációk szerint* elkülönítve is elemezni: a kérdezett anyjával, nagyanyjával és testvérével való beszélgetésben használt nyelvet elemezni (bár a kis elemszám itt nem kevésbé jelent korlátot, mint a korábbi esetekben, a tendenciákat jól érzékelteti). A nemzetiségi hovatartozást vállaló tanulók 50%-a használja a nemzetiségi nyelvet a *nagyanyjával* (harmada két nyelvet használ a nagyszülővel folytatott beszélgetésekben, 14% csak nemzetiségi nyelven beszél). A tanulók egyharmada, 30,5%-a használja *édesanyjával* (egynegyede két nyelven, 4,3%-a nemzetiségi nyelven beszél), s 18,4%-a *testvérével* folytatott beszédben a nemzetiségi nyelvet (9. számú táblázat).

9. számú táblázat

**Milyen nyelven beszélsz az alábbiakkal?
(Nemzetiségi hovatartozást vállalók, %)**

		Cigány	Horvát	Német	Román	Szerb	Szlovák	Együtt
Édesanyjával N = 187	Nemzetiségi	–	2,3	1,3	–	41,7	9,1	4,3
	Vegyese	29,4	47,7	12,8	32,0	25,0	18,2	26,2
	Más nyelv	–	4,6	1,3	–	8,3	–	2,1
	Magyarul	70,6	45,5	84,6	68,0	25,0	72,7	67,4
Nagyamamával N = 180	Nemzetiségi	7,1	15,4	6,3	16,0	41,7	27,3	13,9
	Vegyese	21,4	46,2	32,9	36,0	25,0	27,3	35,5
	Más nyelv	–	–	–	–	16,6	–	1,1
	Magyarul	71,4	38,5	60,8	48,0	16,7	45,5	51,1
Testvérével N = 169	Nemzetiségi	5,9	2,6	1,4	–	30,0	–	3,6
	Vegyese	35,3	15,4	1,4	37,5	30,0	–	14,8
	Más nyelv	–	–	–	–	10,0	–	1,6
	Magyarul	58,8	82,1	97,1	62,5	30,0	100	80,4

A kérdezett *tanulók* szempontjából az *anyanyelv*, a *beszélt nyelv* és az *identitás* kérdéseit vizsgáltuk meg közelebbről. Az összes kérdezettet tekintve *anyanyelv* szempontjából a kérdezett tanulók túlnyomó többsége magyar anyanyelvűnek mondta magát, csak 6,2% mondta, hogy más az anyanyelve, a tanulók 5,2%-ának anyanyelve volt azonos az almintával. A magyar anyanyelv különösen a német, a szlovák és a cigány tanulóokra volt jellemző, nemzetiségi anyanyelv leggyakrabban a román és a horvát tanulók esetében fordul elő (10. számú táblázat). A nemzetiségi hovatartozást vállaló tanulóknak is átlagosan csak egyharmada, aki anyanyelvként beszél a nemzetiségi nyelvet, legjellemzőbben a román, a horvát és a szerb tanulók, legkevésbé a német és a szlovák tanulók (11. számú táblázat).

Arra a kérdésre, hogy *beszéli-e* a tanuló a nemzetiségi nyelvet, a nemzetiségi hovatartozást vállaló tanulók közel háromnegyede válaszolta, hogy igen (a beszélt nyelv jellemzően a saját nemzetiség nyelvét jelenti). Közel hasonló arányban nem beszélnek, de értik a nyelvet, ill. nem is beszélnek, és nem is értik. (A megnevezett nyelvek a horvát és a szerb esetében nem volt csak teljes egybeesés három és egy esetben a csoport-hovatartozás és a beszélt nyelv között, azaz a beszélt nyelv a nemzetiségi nyelvet jelentette) (12. számú táblázat).

Mi az anyanyelv?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)

	Cigány N = 1166	Horvát N = 145	Német N = 698	Román N = 58	Szerb N = 79	Szlovák N = 312	Együtt N = 2458
Nemzetiségi ¹	3,7	29,7	0,7	34,5	12,7	1,9	5,1
Nemzetiségi ²	0,9	2,1	0,2	5,2	4,2	0,6	1,1
Magyar	95,2	68,3	99,0	60,3	83,5	97,4	93,8
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

Nemzetiségi¹ = a besorolással egyező, saját nemzetiség

Nemzetiségi² = a besorolással nem egyező, más nemzetiség

Mi az anyanyelv?
(Nemzetiségi hovatartozást vállalók, %)

	Cigány N = 18	Horvát N = 49	Német N = 83	Román N = 26	Szerb N = 13	Szlovák N = 10	Együtt N = 199
Nemzetiségi ¹	27,8	59,2	4,8	57,7	69,2	10,0	31,6
Nemzetiségi ²	–	–	–	–	15,4	–	1,0
Magyar	2,2	40,8	95,2	42,3	15,4	90,0	68,3
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

Nemzetiségi¹ = a besorolással egyező, saját nemzetiség

Nemzetiségi² = a besorolással nem egyező, más nemzetiség

Beszéled-e valamelyik nemzetiségi nyelvet?
(Nemzetiségi hovatartozást vállalók, %)

	Cigány N = 17	Horvát N = 44	Német N = 80	Román N = 23	Szerb N = 11	Szlovák N = 11	Együtt N = 186
Igen	52,9	68,2	75,0	78,3	90,9	72,7	73,7
Értem, de nem beszélem	17,6	15,6	10,0	21,7	9,1	27,3	12,9
Nem	29,4	15,9	15,0	–	–	–	13,4
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

A nemzetiségi hovatartozást vállaló kérdezetek esetében a nyelvismeret szintje már erősebben szór: a tanulók valamivel több, mint fele (54,8%) beszéli anyanyelvüként vagy jól

a nyelvet, ennél valamivel kevesebben (45,2%) közepesen vagy rosszul. Nemzetiségenkénti különbségek itt is megjelennek: anyanyelvi szintű nyelvtudás a szerb tanulók esetében fordul elsősorban elő, de a horvát és a román tanulók is nagy valószínűséggel beszélik a nyelvet anyanyelvként, míg a német és a szlovák tanulók nagy részének nemzetiségi nyelvtudása közepes.

13. számú táblázat

**Milyen szinten?
(Nemzetiségi hovatartozást vállalók, %)**

	Cigány N = 11	Horvát N = 35	Német N = 62	Román N = 20	Szerb N = 11	Szlovák N = 9	Együtt N = 148
Anyanyelv	27,3	40,0	4,8	35,0	81,8	22,2	25,7
Elég jól	18,2	20,0	46,8	20,0		11,1	29,1
Közepesen	36,4	34,3	43,5	40,0	9,1	55,6	38,5
Rosszul	18,2	5,7	4,8	5,0	9,1	11,1	6,7
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

A *nemzetiségi identitás*, a nemzetiségi csoport-hovatartozás vállalása a nyelv mellett a másik legfontosabb tényező vizsgálatunkban. A kérdezett tanulók egyharmada vállalta nemzetiségi hovatartozását, legjellemzőbben a horvátok és a románok, magyarnak legnagyobb arányban a szlovákok és a cigányok vallották magukat (14. számú táblázat).

14. számú táblázat

**Nemzetiségi csoport-hovatartozás vállalása
az egyes almintákban (%)**

	Cigány N = 145	Horvát N = 44	Német N = 168	Román N = 30	Szerb N = 35	Szlovák N = 98	Együtt N = 52
Nemzetiség ¹	11,0	88,6	44,0	76,7	31,4	8,2	32,9
Nemzetiség ²							6,3
Magyar	74,5	9,1	54,2	16,7	60,0	88,8	60,8
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

Nemzetiség¹ = a besorolással egyező, saját nemzetiség

Nemzetiség² = a besorolással nem egyező, más nemzetiség

Még többet elárul azonban megítélésünk szerint a nemzetiséghez való kötődés mértékéről, ha egy nemzetiségi származású tanuló akkor is nemzetiségi csoportját választaná, ha szabad választása lenne csoport-hovatartozásának eldöntésében. Ami a szabadon választott identitás esetében minden csoportnál meghatározó, az a magyar nemzetiség választása, átlagban a kérdezettek háromnegyede választaná ezt a nemzetiséget. Legtöbbben a szlovákok, németek, átlagos arányban a cigányok és annál kevésbé a szerbek, románok,

horvátok. Az almlinta nemzetisége és a választott nemzetisége a kérdezettek 14,2%-a esetében esik egybe. A legnagyobb az egybeesés a románok és a horvátok és (kisebb mértékben) a szerbek esetében, a legkisebb a szlovákok esetében. Sokan választanák még a német és egy másik, egyéb nemzetiséget a sajátjukon kívül (15. számú táblázat).

15. számú táblázat

**Ha szabadon dönthetnél, milyen nemzetiséghez tartoznál?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)**

	Cigány N = 828	Horvát N = 144	Német N = 681	Román N = 59	Szerb N = 77	Szlovák N = 304	Együtt N = 2364
Nemzetiség ¹	10,1	16,8	12,8	20,3	14,3	1,6	14,2
Nemzetiség ²	15,3	13,8	7,8	10,2	27,3	9,9	9,3
Magyar	74,6	69,4	79,4	69,5	58,4	86,2	76,5
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

Nemzetiség¹ = a besorolással egyező, saját nemzetiség

Nemzetiség² = a besorolással nem egyező, más nemzetiség

A nemzetiségi hovatartozást vállalók esetében a tendencia hasonló, de a horvátok kisebb arányban választanák a saját nemzetiségüket. További szembeszökő tendencia, a román és a szerb tanulóknak magyar hovatartozást inkább elutasító beállítódása: a román és a szerb kérdezettek a saját nemzetiség választását követően nem vagy nem csak a magyart nevezték meg nagy számban (16. számú táblázat).

16. számú táblázat

**Ha szabadon dönthetnél, milyen nemzetiséghez tartoznál?
(Nemzetiségi hovatartozást vállalók, %)**

	Cigány N = 17	Horvát N = 48	Német N = 81	Román N = 25	Szerb N = 13	Szlovák N = 9	Együtt N = 193
Nemzetiség ¹	47,1	41,7	44,4	52,0	61,5	44,4	41,3
Nemzetiség ²	17,7	6,3	4,9	20,0	30,8	–	14,7
Magyar	35,3	52,1	50,6	28,0	7,7	55,6	44,0
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

Nemzetiség¹ = a besorolással egyező, saját nemzetiség

Nemzetiség² = a besorolással nem egyező, más nemzetiség

Összességében a család szerepe nemzetiségi (nyelvi) szocializációban meghatározó – akár annak megerősítése, akár gyengítése irányába hat. Adataink alapján a család révén átörököített nemzetiségi, ill. nyelvi folytonosság nem látszik minden csoport esetében biztosítottak: viszonylag alacsony a nemzetiségi származású szülők aránya (feltehetően a tiszta nemzetiségi családok aránya még inkább), s a családban a nyelvhasználat domi-

nánsan a magyar, mely tendencia a fiatalabb generációk között erősödni látszik. A tanulók háromnegyede ugyan beszél, de nem anyanyelvi szinten a nyelvet, identitásukat tekintve is ellentmondásos némileg a helyzet: a vágyott és a tényleges nemzetiségi hovatartozás nem esik egybe, még a nemzetiségi hovatartozást vállalók esetében sem. *Nemzetiségenként* azonban nem azonos a fenti esély: úgy tűnik, a leginkább a románoknak és a horvátoknak van esélyük a nemzetiségi lét továbbörökítésére a család közvetítésével, mind a szülők származását, mind nemzetiségi iskolázását tekintve (s a többgenerációs együttélés is a horvátok esetében jellemző elsősorban). A nyelv szempontjából is hasonló a helyzet: a román tanulók mellett a horvátok beszélik a legnagyobb arányban anyanyelvként, ill. használják a nemzetiségi nyelvet a családon belüli érintkezéshez. A másik póluson a német és a szlovák származású tanulók vannak, ők azok, akik esetében már nem jellemző más nyelv a családban (németek), ill. az anyák által használt nyelvek között (német, szlovák családok), mint a magyar használata.

2. Iskola

A nemzetiségi nyelv és lét fenntartásában a család mellett az iskolának lehet fontos szerepe. Az iskola vonatkozásában a 8. évfolyamra járó tanulókat a tanulásról, az erre fordított időről, tanulmányi eredményeikről s az iskolai nyelvtudásról kérdeztük elsősorban. Feltevésünk szerint a családi nemzetiségi szocializáció esélyeinek csökkenésével párhuzamosan az iskola szerepe értékelődik fel, s ez részben akkor tud érvényesülni, ha a tanulók magához az iskolához is pozitív módon viszonyulnak. *Iskolatípus* szerint a nemzetiségi tanulók túlnyomó többsége nyelvet oktató, ill. normál iskolába jár, az utóbbi a cigány tanulókra jellemző, a többi nemzetiségi kisebbségi tanulókra. Kéttannyelvű iskola elsősorban a románokra jellemző, jóval kevésbé a horvátokra, s a többiek esetében inkább csak elvétve fordul elő (*17. számú táblázat*).

17. számú táblázat

Milyen iskolába jársz?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)

	Cigány N = 1169	Horvát N = 145	Német N = 696	Román N = 60	Szerb N = 79	Szlovák N = 314	Együtt N = 2463
Tannyelvű ált. iskola	1,3	–	0,1	11,7	–	–	0,9
Kéttannyelvű	0,1	17,2	11,6	50,0	10,1	5,1	6,5
Nyelvet oktató	0,3	47,6	70,3	38,3	53,2	56,1	34,0
Normál ált. iskola	80,2	35,2	9,9	–	36,7	38,9	49,0
Egyéb	18,2	–	–	–	–	–	8,6
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

A nemzetiséghez való viszony alakulásában a nemzetiségi nyelv és kultúra tanulásának lehet közvetlenül szerepe. Az iskolai nyelvtanulást – különösen a nemzetiségi tanulók esetében – jelentős mértékben befolyásolja, hogy a tanulók az iskola előtt jártak-e óvodába, s különösen, hogy jártak-e nemzetiségi óvodába, s hogy ott tanultak-e nemzetiségi nyelven. Mivel a családban egyre kevesebb tanulónak van esélye anyanyelvként elsajátí-

tani a nemzetiségi nyelvet, a nemzetiségi óvodának nagy szerepe lehet az iskolai nemzetiségi oktatás sikerességében. *Óvodába* a nemzetiségi oktatásban résztvevők (ill. az e kérdésre válaszolók) 99%-a járt, s itt több mint kétharmad arányban tanultak nyelvet is (18. számú táblázat). A tanult nyelvek jellemzően nemzetiségi nyelvek (a horvátok 83,9%-a horvátot, a németek 98,4%-a németet, a románok 85,7%-a románt, a szerbek 71,4%-a szerbet és a szlovákok 87,5%-a szlovákot tanult az óvodában), más nyelvek tanulása valamivel ritkábban fordul elő (ezek a német és az angol több esetben, ill. a szerb és a horvát egy-egy esetben).

18. számú táblázat

**Tanultál-e nyelvet az óvodában?
(Nemzetiségi hovatartozást vállalók, %)**

	Cigány N = 17	Horvát N = 43	Német N = 80	Román N = 25	Szerb N = 12	Szlovák N = 11	Együtt N = 188
Igen	5,9	74,4	77,5	84,0	58,3	72,7	69,7
Nem	94,1	25,6	22,5	16,0	41,7	27,3	30,3
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

Az általános iskolai nyelvvoktatásban egy vagy két nyelv tanulására van lehetőség, s gyakori a választás lehetősége több nyelv kínálata esetében. A nyelvvoktatásban részt vevő tanulók kb. felének volt *nyelvválasztási lehetősége*, legkevésbé a horvátoknak és a németeknek, leginkább a szlovákoknak és a szerbeknek (19. számú táblázat).

19. számú táblázat

**Volt-e nyelvválasztási lehetőség?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)**

	Cigány N = 1093	Horvát N = 127	Német N = 685	Román N = 59	Szerb N = 75	Szlovák N = 308	Együtt N = 2347
Igen	52,3	49,6	49,2	52,5	61,3	60,4	52,6
Nem	47,7	50,4	50,8	47,5	38,7	v39,6	47,4
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

A *nyelvtanulásra* feltett kérdésekre első nyelvet a kérdezett tanulók döntő hányada tanult (néhány, nyelvtanulás alól felmentett tanuló kivételével), második nyelvet már csak kisebb részük tanult a 8. évfolyamon. Az első nyelv tanulásáról a *döntés* döntő mértékben az 'iskolahasználók', azaz a szülők és a tanulók kezében van, 60,6%-ban döntöttek az elsőként tanult nyelvről (33,2% szülők, 27,4% a tanuló döntött), 16,7% esetében a tanárok vagy az igazgató, a fennmaradó esetekben egyéb dolgok (pl. körülmények). Az *elsőként tanult nyelvet* tekintve a nemzetiségi oktatásban részt vevő tanulók egyharmada tanulja a nemzetiségi nyelvet első nyelvként, kétharmaduk az angol és a német valamelyikét ta-

nulja. A nemzetiségi nyelvet a német és a román tanulók tanulják magas arányban (az előbbi csoport esetében természetesen itt sem tudjuk elkülöníteni a nemzetiségi és az idegen nyelvként tanult nyelveket). A németet a horvát és a szerb és a szlovák, az angolt a szlovák és a szerb tanulók tanulják első nyelvként nagy valószínűséggel. (A cigányoknál az egyéb az első nyelv esetében az oroszot jelentette.) (20. számú táblázat). A második nyelv tanulásában is döntő az iskolahasználók választása (21,5%-ban a szülő, 38,3%-ban a tanuló döntött a másodikként használt nyelvről), csak 14%-ban játszott az iskola (tanár, igazgató) nagy szerepet benne. A második nyelvként tanult nyelv itt nagy valószínűséggel az angol, mellette a német és a nemzetiségi nyelv tanulása kb. hasonló arányban fordul elő. A nemzetiségi nyelv a horvátoknál, a szlovákoknál és a szerbeknél, a német a cigányoknál és a szlovákoknál, az angol a németeknél és a szerbeknél fordul elő az átlagosnál magasabb arányban (21. számú táblázat).

20. számú táblázat

Első nyelv tanulása
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)

	Cigány N = 844	Horvát N = 106	Német N = 533	Román N = 54	Szerb N = 62	Szlovák N = 276	Együtt N = 1875
Nemzetiségi ¹	–	29,2	87,6	70,4	6,5	22,1	33,5
Nemzetiségi ²	–	0,9	0,2	–	–	–	0,1
Német	–	54,7	–	24,1	54,8	38,0	32,4*
Angol	–	15,1	12,0	–	37,1	39,9	33,0
Egyéb	4,6	–	0,2	5,6	1,6	–	1,0
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

* a német nemzetiségi tanulók adatai a nemzetiségi¹ nyelv alatt szerepelnek.

21. számú táblázat

Második nyelv tanulása
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)

	Cigány N = 70	Horvát N = 75	Német N = 138	Román N = 52	Szerb N = 12	Szlovák N = 114	Együtt N = 461
Nemzetiségi ¹	1,4	53,3	6,5	19,2	25,0	33,3	21,7
Nemzetiségi ²	–	–	0,7	–	–	–	0,4
Német	42,9	26,7	–	25,0	8,3	34,2	22,3*
Angol	52,9	20,0	83,3	38,5	58,3	32,5	50,1
Egyéb	2,9		2,9	17,4	–	–	5,5
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

* a német nemzetiségi tanulók adatai a nemzetiségi¹ nyelv alatt szerepelnek.

Az iskolának a nemzetiségi szocializációban a családot kiegészítő szerepe adataink szerint *összességében* úgy tűnik, hogy csak kis eséllyel tud érvényesülni. Nem kedvez a nemzetiségi nyelvi szocializációnak a domináns iskolatípus sem (nyelvoktató iskolába jár a nemzetiségi tanulók nagy része, s normál általános iskolába a cigány tanulók túlnyomó többsége), s a nyelvtanulás tényleges gyakorlata sem. A nyelvtanulásban a nemzetiségi nyelvek pozíciója, úgy tűnik, nem jobb a nagy nyelvek pozíciójához viszonyítva, s mivel a nyelvtanulás alakulásában az iskolahasználók tűnnek elsősorban meghatározónak, nem valószínű e tendencia megváltozása a jövőben sem. A fentiekben is jelen van a *nemzetiségek közötti* különbség: a horvátok és a románok között nagyobb arányban vannak a tan nyelvű iskolába járók, ill. a nemzetiségi nyelvet első vagy második nyelvként tanulók.

3. Vallás

A *vallás/egyház* szintén fontos szerepet játszhat a nemzetiségi lét megőrzésében, különösen az általunk vizsgált nemzetiségek esetében, mivel közöttük jelentős felekezeti különbségek is fennállnak, ezáltal nemcsak a nyelvi, hanem a vallási különállás hangsúlyozásán keresztül is megkülönböztetheti önmagát egy-egy nemzetiségi csoport. A vallási és nemzetiségi hovatartozás tényét elősegíti a vallásosság és a vallásgyakorlás, azaz a templomba járás – a valláshoz kapcsolódó kérdéseink ezeket vizsgálták. *Felekezeti hovatartozás* tekintetében a kérdezettek kétharmada katolikus, közel egyötöde református, de több más felekezetet is képviseltek. A katolikusok minden csoport esetében többségben vannak, a románok kivételével. A katolikus vallás dominál egyértelműen a horvátok és a németek esetében, a többi csoportnál a katolikus mellett számottevő a más felekezetbe tartozók aránya is: a katolikus mellett a szerbeknél a görög katolikus, a református és az ortodox, a románoknál az evangélikus és az ortodox, a szlovákoknál az evangélikus és a református jelenik meg (22. számú táblázat).

22. számú táblázat

**Milyen felekezethez tartozol?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)**

	Cigány N = 577	Horvát N = 122	Német N = 460	Román N = 56	Szerb N = 70	Szlovák N = 275	Együtt N = 2098
Római katolikus	60,0	88,4	77,1	7,3	51,4	55,6	64,4
Görög katolikus	4,3	–	1,7	5,4	15,7	6,2	3,9
Református	24,2	3,6	11,1	37,5	18,6	13,8	17,9
Evangélikus	4,6	4,3	3,9	–	–	17,9	5,8
Ortodox	0,2	–	–	20,6	4,3	0,4	1,8
Egyéb	6,8	3,6	6,4	21,4	10,0	6,9	6,9
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

A felekezeti hovatartozás mellett a vallásosság és a tényleges vallásgyakorlást jelző templomba járás lehet az, amely valóban közvetíti a vallás vagy az egyház befolyását, s ezen keresztül esetlegesen hozzájárul a kisebbségi közösségi integráció erősítéséhez. A

vallásosság a tanulók felét jellemzi egyértelműen, különösen jelentős mértékű a horvátok esetében. (23. számú táblázat) A legkevésbé a cigányok vallották vallásosnak magukat. Templomba a tanulók közel fele jár, legjellemzőbben a horvát tanulók, legkevésbé a cigány alminta tanulói (24. számú táblázat).

23. számú táblázat

Vallásos vagy-e?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)

	Cigány N = 1114	Horvát N = 144	Német N = 677	Román N = 60	Szerb N = 75	Szlovák N = 308	Együtt N = 2378
Igen	46,5	76,4	55,7	56,7	44,0	57,5	52,5
Nem	27,8	9,0	20,8	13,3	16,0	22,1	23,2
Bizonytalan	25,7	14,6	23,5	30,8	40,0	20,5	24,3
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

Bár templomba a tanulók tekintélyes része jár, a *szertartások nyelve* csak elvétve nemzetiségi nyelv, az összes válaszoló 4,8%-a válaszolta, hogy nemzetiségi nyelven folyó szertartásokra jár. (Ez leginkább a román, a horvát és a szerb almintába tartozó gyerekek esetében fordult elő.) (Lásd 23. táblázat)

24. számú táblázat

Jársz-e templomba?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)

	Cigány N = 402	Horvát N = 145	Német N = 681	Román N = 60	Szerb N = 77	Szlovák N = 305	Együtt N = 1670
Igen	35,9	81,4	50,4	46,7	45,5	50,2	45,2
Nem	64,1	18,6	49,6	53,3	54,5	49,8	54,8
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

25. számú táblázat

Milyen nyelven folynak ott a szertartások?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)

	Cigány N = 618	Horvát N = 123	Német N = 478	Román N = 37	Szerb N = 47	Szlovák N = 193	Együtt N = 1430
Nemzetiségi ¹	0,3	22,8	2,4	51,4	14,9	0,5	5,5
Nemzetiségi ²	0,7	–	0,2	5,4	2,1	0,5	0,6
Magyar	98,7	75,6	97,4	40,5	80,9	97,9	93,9
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

A *vallásosság* bár nagymértékben jellemzi a tanulókat, s nagy arányú a templomba járók aránya is, *összességében* úgy tűnik, mivel jellemzően nem nemzetiségi nyelven folynak a szertartások, a nyelv megmaradását a vallás közvetlenül nem tudja segíteni, inkább csak a közösségi intézmények, ill. identitás erősítésén keresztül. Itt is megfigyelhetők azonban különbségek az egyes *nemzetiségek között*: a horvátok és a románok azok, akiknél a vallásgyakorlás inkább hozzájárulhat a nemzetiségi lét hosszabb távon történő megmaradásához, mivel ezekben a csoportokban a legnagyobb a misét (istentiszteletet) anyanyelven hallgatók aránya. A másik póluson ez esetben is a szlovák és a német tanulók (valamint a szerbek) vannak – a németek esetében azonban ezúttal is nehéz a tényleges tendenciákat megítélni.

4. Tervek, vélemények

A jövőbeli tervek és a nemzetiségi léttel kapcsolatos beállítódások szintén jelentős hatással lehetnek a nemzetiségi megmaradásra. Ha egy nemzetiségi származású fiatal – a körülmények vagy ambícióinak alakulásától függően – akár szociális, akár földrajzi értelemben távol kerül lakóhelyétől, a családi és a nemzetiségi közegetől, a nemzetiségi lét fontossága nagy eséllyel szorul háttérbe. Ha eleve kevésbé fontos számára a nemzetiségi hovatartozás, könnyebben válik meg a körülményektől függetlenül is nyelvétől és identitásától.

A *jövő terveket* vizsgálva a kérdezett tanulók terveit a továbbtanulás, a pályaválasztás szempontjából vizsgáltuk, ill. azt is szeretnénk volna megtudni, hogy a tanulók hol szeretnének élni felnőtt korukban. Az *általános iskola utáni továbbtanulást* tekintve a tanulók többsége (59,4%) szakma tanulására készül, legtöbbször szakközépiskolába szeretnének menni, kevesebben szakmunkásképző, ill. szakiskolába. A tanulók egynegyede (25,6%) gimnáziumba szeretne menni – ez az az iskolatípus, ahol a nemzetiségi nyelvek tanulására egyáltalán megvan az elvi lehetőség. A gimnáziumba törekvők között nagy számban vannak a román, a német és a szerb almintába tartozók, szakközépiskolába leginkább a szlovákok szeretnének menni. A szakmunkásképzőt választók között viszonylag sokan vannak a cigány és horvát almintába tartozók (26. számú táblázat).

26. számú táblázat

Mit szeretnél csinálni az általános iskola után? (Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)

	Cigány N = 1157	Horvát N = 145	Német N = 690	Román N = 59	Szerb N = 78	Szlovák N = 78	Együtt N = 2436
Gimnázium	19,0	20,7	34,3	47,5	30,8	16,6	25,6
Szakközép	37,4	38,6	39,7	25,4	41,0	50,8	39,7
Szakmunkás	20,6	23,4	11,4	13,6	15,4	19,5	17,7
Szakiskola	3,8	2,1	1,0	6,0	2,8	2,3	2,8
Még nem tudom	13,1	11,7	7,2	1,7	7,7	7,8	10,2
Nem	1,0	3,1	–	–	–	–	0,7
Nem tudom	4,7	1,4	0,9	1,7	2,8	2,8	2,8
Egyéb	0,4		0,4	3,4			0,5
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

Lakóhelyre vonatkozó kérdésre, azaz arra a kérdésre, hogy hol élnének szívesen felnőtt korukban, a kérdezett tanulók közel kétharmada (60%-a) válaszolta, hogy ugyanazon a településen, ahol jelenleg, és egyötöd (20%) körüli arányban, hogy valahol a környéken, bár nem ugyanazon a településen. Másutt csak szintén egyötöd arányban (21,7%) szeretnének élni, közülük 15% Magyarországon, 6,7% külföldön. Nemzetiségenként legjellemzőbben ugyanazt a települést választaná, ahol él, a román és a szlovák tanulók legnagyobb aránya, a horvát és a román alminta tanulói élnének másutt a környéken szívesen, Budapesten leginkább a cigány alminta tanulói élnének, külföldön a német és a szerb tanulók (27. számú táblázat).

27. számú táblázat

**Hol élnél felnőttkorodban?
(Nemzetiségi oktatásban résztvevők, %)**

	Cigány N = 1126	Horvát N = 143	Német N = 671	Román N = 56	Szerb N = 73	Szlovák N = 298	Együtt N = 2367
Ugyanazon a településen	54,8	58,7	64,8	48,2	58,9	60,7	58,6
Nem ugyanazon a településen	18,3	28,0	17,3	32,1	21,9	15,4	18,7
Budapesten	4,7	3,5	2,4	1,8	1,4	3,4	3,6
Magyarországon	10,7	4,9	6,4	14,3	8,2	13,1	9,4
Külföldön	6,7	4,9	7,9	1,8	9,6	5,4	6,7
Egyéb	4,9	–	1,2	1,8	–	2,0	3,0
Együtt	100	100	100	100	100	100	100

A *vélemények* elemzése elsősorban a nemzetiségi nyelvvel kapcsolatos vélemény megismerését célozta, illetve a tanulók szempontjából a nemzetiségi lét megőrzésének fontosságát szerettük volna megismerni – mindkettőt több más nyelv, ill. több más fontos dolog, cél összefüggésében, azokkal összevetve.

A *nyelvekről* alkotott vélemény megismerése érdekében három nyelvre kérdeztünk rá oly módon, hogy ötfokú skálán mértük a nyelvek hasznosságáról alkotott véleményt olyan területekkel kapcsolatosan, amelyeknél felmerülhet az idegen, illetve a nemzetiségi nyelvek értéke, illetve különbsége. (Az elemzést némileg nehezíti, hogy a nyelvek között átfedést jelent a nemzetiségi és az idegen nyelv dimenziója a német esetében.) A felsorolt területek között mindegyik esetben az angol és a német nyelv hangsúlyozódik, többé-kevésbé hasonló arányban, a tv-nél, videónál az angol valamivel, a számítógép- és internethasználatnál jelentősen megelőzi a németet.

A nemzetiségi nyelv a fentiekben többnyire háttérbe szorul, hasznosnak inkább az általános műveltség megszerzésében és az utazásnál bizonyul, jelentős szerepe van azonban két másik nyelvvel összevetésben az identitás kialakításában és megőrzésében (a német esetében az átfedést is figyelembe véve: a német itt különösen átfedi a nemzetiségi és az idegen nyelveket, magas értékét ebben a dimenzióban egyértelműen a nemzetiségi nyelvként kaphatott.) (28. számú táblázat)

**Az egyes nyelvek hozzájárulása az alábbiakhoz...
(1–5 közötti skála átlagértékei)**

	Angol	Német	Nemzetiségi
Továbbtanuláshoz	3,8	3,8	2,8
Elhelyezkedéshez	3,8	3,8	2,9
Általános műveltség elsajátításához	3,6	3,6	3,1
Utazáshoz	3,9	3,8	3,1
Tv, video használatához	3,6	3,4	2,9
Számítógép, internet használatához	4,2	3,1	2,5
Identitás kialakításához, megőrzéséhez	2,8	3,8	3,1
Személyiség teljességéhez	3,3		3,1

A tanulók *nemzetiségi léthez* fűződő viszonyát két évfolyamon, az 5. és 8. évfolyamon, több más kérdés kontextusában vizsgáltuk, ötfokú skála segítségével. A felsoroltak között legfontosabbnak tartott dolgok mind a két évfolyamon a jó szakma megszerzése, ezt követően a középiskola elvégzése volt a tanulók számára, a pénz és a család, ill. az egyetem elvégzése a fontosságuk hátrébb sorolódik mind a 11, mind a 14 éves tanulók számára – az előbbiekhöz képest a nemzetiségi vonatkozású célok hátrébb sorolódnak a tanulók véleményében. A nemzetiségi lét megítélésében a két évfolyam között a felsorolt célok sorrendjében nem volt lényeges különbség, bár a magasabb évfolyamon kissé minden érték vesztett fontosságából, különösen sokat a cigány és a szlovák tanulók esetében. A magasabb évfolyamon egy csoport esetében fordul elő egy érték megerősödése: a cigányok számára a családalapítás jelentősége a 8. osztályra nagymértékben megnőtt. Szembeszökő azonban az egyes évfolyamok között a nemzetiségi vonatkozású célok erőteljesebb háttérbe szorítása, ami arra enged következtetni, hogy az iskolai oktatás során a nemzetiségi kötődés nem erősödik, hanem inkább gyengül, azaz az iskola a nemzetiségi szocializációs hatása a magasabb korcsoportok esetében háttérbe szorulni látszik (29–30. számú táblázat).

29. számú táblázat

**Mennyire fontosak számodra az alábbi dolgok?
(5. osztályosok) (1–5 skála átlagértékei)**

	Cigány N = 37	Horvát N = 42	Német N = 92	Román N = 21	Szerb N = 14	Szlovák N = 30	Magyar N = 227	Együtt N = 463
Jó szakmát szerezni	4,3	4,7	4,7	4,8	5,0	4,7	4,7	4,7
Középiskolát elvégezni	4,0	4,6	4,6	4,6	4,9	4,2	4,5	4,5
Egyetemet végezni	3,9	4,2	4,5	4,5	4,9	3,9	4,3	4,3
Sok pénzt keresni	4,1	4,6	4,6	4,6	4,9	4,7	4,5	4,5

A táblázat folytatódik!

	Cigány N = 37	Horvát N = 42	Német N = 92	Román N = 21	Szerb N = 14	Szlovák N = 30	Magyar N = 227	Együtt N = 463
Családot alapítani	3,2	4,7	4,7	4,8	4,8	4,3	4,4	4,4
Kisebbségi nyelvem megőrzése	3,8	4,6	4,5	4,8	4,8	4,2	3,9	4,2
Kisebbségi csoportomhoz tartozni	3,7	4,4	3,9	4,4	4,5	3,6	3,4	3,7

30. számú táblázat

**Mennyire fontosak számodra az alábbi dolgok?
(8. osztály) (1–5 skála átlagértékei)**

	Cigány	Horvát	Német	Román	Szerb	Szlovák	Együtt
Jó szakmát szerezni	4,6	4,7	4,7	4,8	4,7	4,7	4,7
Középiskolát elvégezni	4,3	4,5	4,5	4,4	4,5	4,4	4,4
Egyetemet végezni	3,4	3,7	3,8	4,0	3,7	3,5	3,5
Sok pénzt keresni	4,3	4,1	4,3	4,1	4,3	4,2	4,3
Családot alapítani	4,1	4,3	4,2	4,4	4,1	4,2	4,2
Kisebbségi nyelvem megőrzése	2,9	3,4	3,2	3,6	3,4	2,9	3,1
Kisebbségi csoportomhoz tartozni	2,7	3,0	2,6	3,2	3,1	2,7	2,7

Egy másik kérdésben szintén a kisebbségi léthez kapcsolódó célok fontosságát vizsgáltuk két más, rivális céllal, a továbbtanulással és az idegennyelv-oktatással összefüggésben. Ebben az összefüggésben a továbbtanulás bizonyult a legfontosabbnak, ezt követően az idegen nyelvek ismerete. Csak ezeket követték a nemzetiségi vonatkozású célok, ezeken belül a nyelv megtanulása tűnik fontosabbnak, ezt követően a kisebbségi csoporthoz tartozás, végül a kultúra megismerése (31. számú táblázat).

**Mennyire tartod a magad számára fontosnak az alábbiakat?
(1–5-ös skála átlagértékei)**

	Cigány	Horvát	Német	Román	Szerb	Szlovák	Együtt
Hogy jól megtanuljam a kisebbségi nyelvet	2,4	3,9	3,8	3,9	3,1	2,8v0	3,1
Hogy megtanuljak egy élő idegen nyelven	4,1	4,4	4,3	4,1	4,3	4,2	4,2
Hogy továbbtanulhassak	4,5	4,6	4,7	4,6	4,6	4,4	4,6
Hogy megismerjem a kisebbségi kultúrát	2,5	3,7	3,2	3,4	3,1	2,8	2,9
Kapcsolatban maradjak kisebbségi csoportommal	2,4	3,8	3,1	3,8	3,0	2,9	3,0

A továbbtanulási tervek, úgy tűnik, *össességében* középfokon már nem igazán támogatják a nemzetiségi nyelvi megmaradást. A tanulók terveiket tekintve reálisan szakmát szeretnének tanulni, gimnáziumi továbbtanulást csak kevesen terveznek. A gimnáziumi továbbtanulók között a nemzetiségi gimnáziumot választók feltehetően csak kis arányban vannak, a többiek számára a középfokú továbbtanulásban már nem lesz adva a nemzetiségi nyelvtanulás lehetősége. A lakóhelyre vonatkozó tervek ugyanakkor nem tennék lehetetlenné a nemzetiségi identitás és nyelv megtartását, különösen mivel sokan maradnának helyben a tervek szerint. A tanulók véleményét közelebbről megvizsgálva a nemzetiségi hovatartozást illetően összességében úgy tűnik, hogy saját nemzetiségi hovatartozásuk nem tartozik a legfontosabbnak tartott dolgok közé számukra. A többi nyelvvel összevetve a nemzetiségi nyelv kevésbé bizonyul hasznosnak gyakorlatiasabb célok elérésében, s az életcélok között is természetesen előbbre sorolódnak az egzisztenciateremtéssel összefüggő célok. A *nemzetiségi különbségek* itt ismét tetten érhetők: a horvát és a szerb, ill. a román nemzetiséghez tartozó tanulók számára nagyobb fontosságú nemzetiségi létük és csoport-hovatartozásuk megőrzése, a legkevésbé ez a szlovákok számára fontos.

6. Összegzés

A nemzetiségi tanulók megkérdezése alapján adatainkból úgy tűnik, a nemzetiségi kulturális és nyelvi megmaradás esélye esetükben a család, az iskola és a vallásgyakorlás közvetítésével nincs hosszú távon biztosítva. A család által használt nyelv jellemzően inkább a magyar, s ez a tendencia erősödik a fiatalabb generációk esetében. Az iskolában a nemzetiségi nyelv mellett az idegen nyelvek oktatása tölt be fontos szerepet, s mivel ez az iskolahasználók igényeihez igazodik, feltehetően az arányok nem a nemzetiségi oktatás irányába változnak. A tanulók nemzetiségi identitása megragadhatóan jelen van, de nem nagyon erőteljes, s az életkorral gyengülni látszik. Összességében a fentiek arra engednek következtetni, hogy amennyiben külső meggyőző erő vagy anyagi támogatás nem befolyásolja más irányba a fenti tendenciákat, azok önmagukban inkább a nemzetiségi nyelvi megmaradás ellen hatnak. Nagy különbségek vannak azonban *nemzetiségenként* a fenti általános tendencián belül: úgy tűnik, elsősorban a horvát, a román és a szerb nemzetiségi csoportokhoz tartozó tanulók őrizhetik meg nagyobb eséllyel nyelvüket és identitásukat, – erre a legkevesebb esélyük a szlovák tanulóknak van. A német tanulók szintén az erősen asszimilálódni látszó szlovákokhoz esnek közel, az ő esetükben azonban nehéz a valós helyzetet megállapítani, két okból is. Egyrészt, mivel a német nemzetiségi tanulók számára saját nemzetiségi nyelvük tanulása egyaránt jelentheti a nemzetiségi léthez való közeledést és egy élő idegen nyelv tanulását, másrészt a német nyelv oktatásában résztvevők között különösen nagy arányban vannak nem nemzetiségi származásúak.